

Embeddedness in meta-economies: Analysis of economic action in Iran¹

Moosa Anbari¹ | Ali Ayar²

1. Associate Professor of Social Development Department. University of Tehran, Tehran, Iran. Email: anbari@ut.ac.ir
2. Corresponding author Postdoctoral Researcher of Economic Sociology-Development, Institute of Social Studies and Research, University of Tehran, Tehran, Iran. Email: Aliayar_85@yahoo.com

Article Info

Article type:
Research Article

Article history:
Received 24 January 2023
Received in revised form 31
January 2024
Accepted 18 March 2024
Published online 5 September
2024

Keywords:
economic action,
embeddedness, intertwined ,
economy intertwined with
culture and social.

ABSTRACT

In this paper, the studies conducted on economic action have been reorganized through a meta-synthesis to identify the alignment and misalignment of results, along with the factors affecting economic action. This study is aimed at creating a unified and new interpretation of research findings on economic action in Iran, using the “meta-synthesis” method. In order to provide a theoretical understanding of the concept of economic action, the focus is on Max Weber’s concept of economic action and the theoretical approaches of “embeddedness”. In this study, after identifying the relevant papers from the recent decade, 20 out of 98 identified papers were selected for the final analysis. After reviewing the papers, the research findings were constructed into 128 initial codes and 8 main categories under the core concept of “economy intertwined with society.” this concept, while fundamentally questioning and critiquing the premise of a self-standing economy and the economic man, suggests that economic action is neither independent nor separate from other social, political, and cultural spheres of society, but rather occurs in close interaction with individuals’ cultural, social, and belief systems.

Cite this article: Anbari, M., & Ayar, A. (2024). Embeddedness in meta-economies: Analysis of economic action in Iran, *Sociological Review (Social Science Letter)*, 31 (1), 167- 189.

DOI: <http://doi.org/10.22059/JSR.2024.372115.1945>

© The Author(s).

Publisher: University of Tehran Press.

1 - This paper is based upon research funded by Iran National Science Foundation (INSF) under project No.4003459.

تنیده در فرا اقتصادها: تحلیل کنش اقتصادی در ایران^۱

موسی عنبری^۱ | علی ایار^۲

۱. گروه توسعه اجتماعی، دانشکده علوم اجتماعی، تهران، تهران، ایران. رایانامه: anbari@ut.ac.ir

۲. نویسنده مسئول، پژوهشگر پسا دکتری جامعه‌شناسی اقتصادی - توسعه. تهران، تهران، ایران. رایانامه: Aliayar_85@yahoo.com

اطلاعات مقاله	چکیده
<p>نوع مقاله: مقاله پژوهشی</p> <p>تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۱/۰۴</p> <p>تاریخ بازنگری: ۱۴۰۲/۱۱/۱۱</p> <p>تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۲/۲۸</p> <p>تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۰۶/۱۵</p> <p>کلیدواژه‌ها: کنش اقتصادی، حکم‌شدگی، درهم‌تنیدگی، اقتصاد درهم‌تنیده با فرهنگ و اجتماعی.</p>	<p>در این مقاله، مطالعات صورت گرفته در زمینه کنش اقتصادی، در قالب یک فرا ترکیب ساماندهی شده تا همسویی و ناهم‌سویی نتایج آنها به همراه عوامل موثر بر کنش اقتصادی شناسایی شوند. مطالعه حاضر، در پی ایجاد تفسیر یکپارچه و جدیدی از یافته‌های پژوهشی پیرامون کنش اقتصادی در ایران با استفاده از روش "فرا ترکیب" است. در این پژوهش پس از شناسایی مقالات مرتبط در دهه اخیر، از بین ۹۸ مقاله شناسایی شده، ۲۰ مقاله برای تجزیه و تحلیل نهایی انتخاب شدند. به منظور ارائه تبیینی مفهومی و نظری از مقوله کنش اقتصادی بر مفهوم کنش و کنش اقتصادی وبر و همچنین بر رویکرد نظری "حک‌شدگی" و گونه‌های مختلف آن، تمرکز شده است. یافته‌های پژوهش بعد از بررسی مقالات، در ۱۲۸ کد اولیه و ۸ مقوله اصلی، ذیل مفهوم محوری «اقتصاد درهم‌تنیده با جامعه» بر ساخت شدند. این مفهوم برخلاف مفروضات اقتصاد کلاسیک که بر منطق خودبنیاد اقتصاد و کنش اقتصادی تاکید می‌کرد، ضمن استیضاح و نقد بنیادین مفروضه اقتصاد خودبنیاد و انسان اقتصادی نشان می‌دهد که کنش اقتصادی مستقل و منفک از سایر حوزه‌های اجتماعی سیاسی و فرهنگی جامعه نیست، بلکه در تعامل نزدیک با ساحت‌های فرهنگی، اجتماعی و اعتقادی افراد صورت می‌گیرند.</p>

استناد: عنبری، موسی، ایار، علی. (۱۴۰۳). تنیده در فرا اقتصادها: تحلیل کنش اقتصادی در ایران، مطالعات جامعه‌شناختی (نامه علوم اجتماعی سابق)، ۳۱ (۱)، ۱۶۷-۱۸۹.

Doi: <http://doi.org/10.22059/JSR.2024.372115.1945>

© نویسندگان.

ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران.

^۱ - این اثر تحت حمایت مالی صندوق حمایت از پژوهشگران و فناوران کشور (INSF) برگرفته شده از طرح شماره «۴۰۰۳۴۵۹» انجام شده است، در طرح پسا دکتری فوق با عنوان «هم‌جواری پارادوکس گونه‌کوشندگی و فقر در زاگرس میانی»، علی ایار به عنوان پژوهشگر و موسی عنبری مسئول طرح بوده‌اند. محل اجرای طرح نیز موسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی دانشگاه تهران بوده است.

This Work is based Upon research funded by Iran National Science Foundation (INSF) under project No.4003459

مقدمه

موضوع کنش اقتصادی و پیوند آن با موضوعاتی مانند توسعه، فقر و رفاه موجب شده است که جامعه‌شناسی به صورت جدی بر این موضوع تمرکز کند. علم اقتصاد کلاسیک و نئوکلاسیک بر اقتصاد منفک شده از جامعه متمرکز است.^۱ در علم اقتصاد، کنش اقتصادی اهمیت بنیادی دارد و توجه زیادی به انگیزه فردی و تصمیم‌گیری اقتصادی افراد می‌شود. عقلانی بودن و در جستجوی منفعت شخصی بودن کنشگران، بنیاد علم اقتصاد است. اصل عقلانی بودن کنشگر، بنیاد علم اقتصاد است به این معنی که کنشگر با توجه به محدودیت‌های خود و کمیابی سعی می‌کند بهترین انتخاب برای دستیابی به منفعت شخصی اقتصادی انجام دهد» (نوذری، ۱۳۹۹: ۱۹۶). بر این اساس، فرض منفعت شخصی و کنشگر محاسبه‌گر اصلی جهان شمول و همگانی است و تفاوتی میان کنش اقتصادی افراد در کشورهای مختلف با نهادها و تاریخ متفاوت وجود ندارد (بائر و یامی^۲، ۱۹۵۷: ۸ به نقل از نوذری، ۱۳۹۹: ۱۹۶). پیش فرض بنیادین علم اقتصاد «انسان اقتصادی» است که آزاد از تاریخ، فرهنگ، اعتقادات و ارزش‌ها و تنها بر اساس روحیه حسابگری و اصل منفعت، به کنشگری می‌پردازد. این ایده در جامعه‌شناسی اقتصادی به چالش کشیده شده است و در اقتصاد متأخر هم چندان بر آن تأکید نمی‌شود. امیل دورکیم (۱۳۸۳) سال‌ها قبل از شکل‌گیری جامعه‌شناسی اقتصادی در معنای متأخرش، فرض انسان اقتصادی و بسیاری از مفروضات اقتصاد کلاسیک را به صورت بنیادین رد کرده بود. کارل پولانی با تصدیق تنوع نظام‌های اقتصادی و انتقاد از محدود ساختن اقتصاد به مقولات اقتصادی کلاسیک (دوپویی، ۱۳۸۵: ۲۶)، اقتصاد فک شده و مستقل از اجتماع را نقد می‌کند. گزارش‌های انسان‌شناسی از جوامع ابتدایی از فقدان نفع طلبی مادی افراد صحبت می‌کنند (همان). به عنوان نمونه، تأکید هنری مورگان بر "هنرهای معاش" (به نقل از دوپویی، ۱۳۸۵: ۱۷)، همچنین مطالعات مالینوفسکی^۳ در مورد کولا^۴ و بوستانکاری معیشتی در تروبریاند^۴ (مالینوفسکی، ۱۹۶۳ به نقل از دوپویی، ۱۳۸۵: ۱۸-۱۷) حکایت از غلبه نیات فرهنگی و غیر اقتصادی افراد، در کنش‌های اقتصادی آنها دارد.

البته در ایران غلبه گزاره‌های اقتصاد نئوکلاسیک در مطالعات اقتصادی از جمله دست‌نمائی بازار و انسان بیشینه‌ساز سود موجب شده است که کنش اقتصادی، پایداری و تداوم آن تنها در ارتباط با مقوله «سود» تحلیل شود؛ اگر چه مطالعات جامعه‌شناسی اقتصادی در دهه اخیر منظری نو در مطالعه کنش اقتصادی گشوده است. بنابراین نیاز است تا از طریق مطالعات فراترکیب، همگرایی و واگرایی این مطالعات شناسایی شوند. این مقاله می‌کوشد که بیان کند تحلیل‌ها از کنش اقتصادی بر کدام عوامل متمرکز شده‌اند و آن‌ها را حول کدام مفهوم محوری، می‌توان سامان داد؟

پیشینه پژوهش

در جامعه‌شناسی ایران نیز، تحلیل کنش اقتصادی در یک دهه اخیر مورد توجه قرار گرفته است، در طول این سالها، در ارتباط با کنش اقتصادی در جامعه ایرانی از کنش‌های اقتصادی قومی گرفته تا کنش مهاجران، کنش اقتصادی زنان، بنگاه‌های خانودگی، پژوهش‌های صورت گرفته است. مطالعات مربوطه را می‌توان بر حسب موضوع در هفت دسته طبقه‌بندی کنیم:

1. Baure & Yamey

2. Malinowski

3. Kula

4. Troberland

۱. مطالعات متمرکز بر کارآفرینی مهاجران: در غالب این مطالعات از حیث مفهومی و نظری تمرکز بر رویکر حک شدگی ترکیبی بوده است برخی از این مطالعات خارجی و داخلی عبارتند از: کلاسترمن و دیگران (۲۰۰۴)، والیک^۱ (۲۰۱۳)، ژو و دیگران^۲ (۲۰۱۹)، سولانو و همکاران^۳ (۲۰۲۲)، علینژاد و عالی پور (۱۳۹۸)، علینژاد و سعیدی (۱۳۹۷). ۲. مطالعات متمرکز بر بنگاه‌های خانوادگی مانند پژوهش‌های بنی فاطمه و همکاران (۱۳۹۶)، محمدی تلوار و دیگران (۱۳۹۵). ۳- مطالعات متمرکز بر کنش اقتصادی زنان؛ در این دسته از مطالعات به بازسازی معنایی حضور و نقش زنان در حوزه اقتصاد پرداخته شده است؛ پژوهش‌های بنی فاطمه و دیگران (۱۳۹۶)، صادقی فسائی و همکاران (۱۳۹۷)، راغفر و شفیعی (۱۳۹۹)، شفیعی (۱۴۰۱)، عبداللهی و دیگران (۱۳۹۵)، علی نژاد و موسوی (۱۴۰۰) از این دسته هستند. ۴- پژوهش پیرامون کنش اقتصادی در اجتماعات محلی: این دسته از مطالعات متأثر از رویکرد نوسازی و گفتمان شرق شناسانه در خصوص توسعه و فرهنگ بوده اند برخی از این مطالعات عبارتند از ستاکس^۴ (۱۹۷۵) که همزمان بر نقش استعمار و مختصات فرهنگی آفریکانرها در توسعه تأکید می کند؛ خسروی ترازک و طالبی (۱۴۰۰)، خسروی ترازک و دیگران (۱۴۰۰)، اکبری (۱۴۰۰). ۵- مطالعات متمرکز بر تحلیل کنش اقتصادی در جامعه ایرانی از منظر امکان شامل سعیدی (۱۳۹۶)، مرشدی و علینژاد (۱۳۹۸)، علینژاد و نصرتی (۱۳۹۶). ۶- مطالعات متمرکز بر کنش اقتصادی اقلیت‌ها مانند پژوهش محدثی گیلویی و سمندی زاده شوشتری (۱۳۹۹). ۷- مطالعاتی که با رویکرد انتقادی و نهادی صورت گرفته است؛ مانند پژوهش رانکین^۵ (۲۰۰۴) که آزادسازی اقتصادی و دگرگونی اجتماعی در نپال نئولیبرالیسم را به شدت نقد کرد و نشان داد روندهای کلان اقتصادی موجب نابرابری می‌شوند و الگوهای جدید کالایی شدن و بازارهای نیروی کار جدید را به وجود می‌آورند، خالقی فر و همکاران (۱۳۹۴).

در تحلیل اولیه مطالعات پیشین در ارتباط با موضوع کنش اقتصادی، می‌توان استدلال کرد که جامعه‌شناسی اقتصادی در تبیین کنش اقتصادی حک شده در جامعه (تنیده در جامعه) موفق بوده است. در مطالعات مربوطه، کنش اقتصادی مهاجران و زنان بیشتر مورد توجه بوده است، در این خصوص واقعیت مهاجرت از یک سو و قدرت رویکردهای نظری و جنبش‌های فمینیستی تأثیرگذار بوده است. مطالعات کنش اقتصادی از منظر حک شدگی نهادی و کنش اقتصادی اقلیت‌ها کمتر مورد توجه قرار گرفته است.

چارچوب مفهومی و نظری

تحلیل کنش اقتصادی در جامعه‌شناسی از آغاز در بین جامعه‌شناسان کلاسیک مانند ماکس وبر و امیل دورکیم مورد توجه بوده است. وبر در اخلاق پروتستان و روحیه سرمایه‌داری (وبر، ۱۳۷۴) اقتصاد و جامعه (۱۳۷۴) و دین، قدرت، جامعه (۱۴۰۰) در هم تنیدگی کنش اقتصادی را با ساحت اجتماع و فرهنگ مورد بحث قرار داده است. این علاقه البته به صورت سلیبی مورد توجه دورکیم (۱۳۸۳) بوده و تداوم پیدا می‌کند و پس از وقفه‌ای در بین جامعه‌شناسان مدرن از جانب پارسونز با طرح ایده نظام اجتماعی کل، و تلقی خرده نظام اقتصادی به عنوان یکی از خرده نظام‌های نظام اجتماعی کل در ارتباط متقابل با سایر خرده نظام‌های تعریف می‌شود (کرایب، ۱۳۸۵). اگر چه پارسونز با نظریه‌های هنجاری، چارچوبی برای فهم جامعه‌شناسی کنش اقتصادی فراهم ساخت ولی با افول این نظریه در دهه ۱۹۷۰ ظرفیت این نظریه در تحلیل کنش اقتصادی مورد غفلت قرار گرفت. شاید افول نظریه پارسونز مسیر غلبه رویکردهای صرف اقتصادی در تحلیل کنش اقتصادی را هموار ساخت. اگر چه باید اشاره نمود که نظریه انتخاب عقلانی و منفعت از

¹. WAHLBECK

². Zhu at all

³. Solano

⁴. Stokes

⁵. Rankin

جانب برخی از جامعه شناسان مانند کلمن^۱ در تحلیل کنش های اجتماعی مورد پذیرش قرار گرفت. اما آنچه بین جامعه شناسان کلاسیک و متأخر در حوزه تحلیل کنش اقتصادی مشترک است عبارت است از این نکته که کنش اقتصادی با عنایت به زمینه اجتماعی فراخ تر قابل توضیح است؛ جامعه شناسان سده نوزدهم معتقدند که جامعه، عقلانیت ویژه اش را بر افراد تحمیل می کند و به تبع آن ممکن است افراد به شیوه های رفتار کنند که فرض های کلاسیک اقتصادی نتواند آنها را پیش بینی کند (بیتس و پلاگ، ۱۳۸۶: ۵۸۵). بنابراین تحلیل کنش اقتصادی در تقاطع دوگانه تعارض آمیز تحلیل های اقتصاد کلاسیک و تحلیل هنجاری، همچنان ابهام آمیز است.

مفهوم حک شدگی (درهم تنیدگی)^۲، برای نخستین بار از جانب کارل پولانی^۳ (۲۰۱۲) مطرح شد و نشان داد که اقتصاد و بازار در جامعه حک شده هستند. این موضوع را در نظریه گرانووتر (۱۹۸۵) با نقدی بر اقتصاد و جامعه شناسی شاهد هستیم که معتقد است جامعه شناسان و اقتصاد دانان، نقش شبکه های روابط را در تحلیل کنش اقتصادی نادیده گرفته اند. این بی توجهی را می توان در دو بازه زمانی مورد توجه قرار داد، بازه زمانی نخستین، دوران شکل گیری علم اقتصاد و تثبیت این علم در دوره کلاسیک است و دوره دوم به زمانی بر می گردد که در آمریکا ریگان و در انگلستان تاچر قدرت را به دست گرفتند در این بازه زمانی یعنی تا دهه نیمه دوم ۱۹۸۰ ایدئولوژی نئولیبرال، علم اقتصاد و اقتصاد دانان از جایگاه ویژه ای برخوردار شده و با تمایل به فاصله گرفتن از جامعه شناسی، شاهد فاصله گیری اقتصاد از اهمیت منغیرهای اجتماعی در تحلیل های اقتصادی هستیم. به عبارتی دیگر در این دوران شاهد فک شدگی پدیده های اقتصادی از جامعه هستیم. ایده محدودنگر اقتصاددانان کلاسیک به کنش اقتصادی سبب شده است که فهم ما از کنش اقتصادی بر اساس انتزاع اقتصاد از جامعه صورت بگیرد؛ جامعه شناسی اقتصادی با طرح ایده حک شدگی کنش اقتصادی، موجب بسط زوایا در تحلیل کنش اقتصادی شده است. اگر چه این توجه در جامعه شناسی کلاسیک را در آثار ماکس وبر پیش از همه شاهد هستیم (وبر، ۱۳۸۸؛ وبر، ۱۳۷۴) وبر (۱۳۸۸: ۳۴) به دنبال آن بود که نشان دهد "چه ارتباطی بین ایده های مذهب و ایده های اقتصادی وجود دارد؟". نقاط تمرکز اقتصاددانان و جامعه شناسان در تحلیل کنش اقتصادی متفاوت است زیرا اقتصاد دانان کنش اقتصادی را از درون و برحسب منفعت کنشگر تحلیل می کنند. آن چه در نظریه انتخاب عقلانی شاهد هستیم در مقابل نظریه حک شدگی در جامعه شناسی اقتصادی بر منابع و موانع بیرونی کنش اقتصادی تمرکز دارند. بکرت^۴ (۱۹۹۹) بر این نظر است که تلاش جامعه شناسان اقتصادی با بهره گیری از مفهوم حک شدگی (درهم تنیدگی)، برای معرفی رویکرد جایگزین انتخاب عقلانی چندان موفقیت آمیز نبوده است و لازم است با بینش عمیق تری نظریات جامعه شناسی بازخوانی شود (نوذری، ۱۳۹۹: ۲۰۰). انتشار مقاله نظری مارک گرانووتر با عنوان "کنش اقتصادی و ساختار اجتماعی: مسئله حک شدگی"، منطقی نو در مطالعات جامعه شناسی اقتصادی به روی پژوهشگران جامعه شناسی اقتصادی گشود. گرانووتر معتقد بود که جامعه شناسی اقتصادی «به روش بنیادی به نئوکلاسیک ها حمله می کند» (سوئد برگ، ۱۳۹۵: ۱۲۴). بعد از نقدها و عمومیت یافتن ایده های وی بود که اقلیتی از اقتصاددانان و گروه نسبتاً بیشتری از محققان در علوم اجتماعی تلاش کرده اند نشان دهند نظریه نئوکلاسیک رفتار اقتصادی دارای محدودیت های جدی است و رویکردهای جایگزین را پیشنهاد دهند (دکیوچ، ۲۰۰۳: ۴۶۱)، در رویکرد جدید بر فرض ارتباط کنش اقتصادی، راه اندازی کسب و کارها، تداوم بنگاه ها و سایر پدیده های اقتصادی با جامعه و پدیده های اجتماعی تأکید کرده اند (کلسترمن، ۱۹۹۹؛ ژو و دیگران^۵، ۲۰۱۹).

1. Coleman

2. Embeddedness

3. Polanyi

4. Bekert

5. Zhu et al

یکی دیگر از مفاهیم بنیادین اقتصاد کلاسیک مفهوم منفعت است. در جامعه‌شناسی اقتصادی، فرض انسان به مثابه کنشگر بیشینه ساز سود و منفعت مورد تشکیک قرار می‌گیرد. بنابر یافته‌های جدید در حوزه علوم اجتماعی، انسان کنشگری در جستجوی همزمان منافع شخصی و جمعی است که در برخی از موارد از منفعت‌های شخصی به خاطر منافع جمعی می‌گذرند (پلیاوین و چانگ^۱، ۱۹۹۰؛ بتسون^۲، ۱۹۹۸ و نلسون و بل^۳، ۲۰۰۴ به نقل از شفیع، ۱۴۰۰: ۳) از این منظر، اقتصاد از جامعه، روابط و نهادهای اجتماعی جدا نیست و در هم تنیده با سایر ابعاد جامعه است. اقتصاد نئوکلاسیک نه تنها بر منطق بازار تأکید ویژه (یا بیش از حد) می‌کند، بلکه روش خاصی را برای اعمال این منطق در نظر می‌گیرد. در این رویکرد، معمولاً فرض این است که رفتار عامل‌ها با مجموعه‌ای از بدیهیات مطابقت دارد (یا حداقل باید مطابقت داشته باشد) به طوری که بتوان آن را به‌عنوان به حداکثر رساندن مطلوبیت مورد انتظار درک کرد. بنابراین، کنش اقتصادی ممکن است مفروضات اقتصاد نئوکلاسیک را حداقل به دو مفهوم مختلف نقض کند: ممکن است از منطقی غیر از منطق بازار استفاده کند، یا منطق بازار را به شیوه‌ای غیر نئوکلاسیک به کار گیرد. این تفاوت همیشه در جامعه‌شناسی اقتصادی مشخص نیست، اما توجه به امکان نقد اقتصاد نئوکلاسیک حتی به عنوان یک نظریه رفتار بازار محور مهم است (دن کیوچ، ۲۰۰۳: ۴۶۷).

به طور کلی، برای ارائه یک جمع‌بندی مختصر از تحلیل نظریه‌های حول "کنش اقتصادی" و ارائه تفسیری متفاوت از فهم متعارف علم اقتصاد از این مفهوم، چند مقوله بنیادین در این رویکرد را تعریف و تشریح کنیم:

الف - کنش اقتصادی^۴: از نظر ماکس وبر "کنش" آن رفتار انسانی است که دارای معانی ذهنی خاصی باشد (وبر، ۱۳۷۴: ۲۵) و زمانی که متوجه دیگران باشد اجتماعی است (همان: ۲۶). کنش اجتماعی^۵ شامل فعالیت و پذیرش منفعل نیز هست. وی (۱۳۷۴: ۵۴-۲۵) با ارائه یک تیپولوژی از کنش اجتماعی - کنش عقلانی هدفمند، کنش عقلایی ارزشی، کنش عاطفی و کنش سنتی، مبنایی را فراهم می‌آورد تا کنش اقتصادی را بهتر بتوان تحلیل نمود. (وبر، ۱۹۶۸: ۵۴-۵۱). کنش، زمانی "جهت اقتصادی" دارد که طبق مفهوم ذهنی‌اش متوجه ارضای تمایلی نسبت به مطلوبیت‌ها باشد. کنش اقتصادی کاربرد مسالمت‌آمیز منابع تحت اختیار فرد در جهت بهره‌گیری اقتصادی هست. کنش اقتصادی عقلایی نوعی کنش عقلایی است که در جهت نیل به اهداف اقتصادی قرار دارد و عامدانه طراحی شده باشد (همان: ۷۹).

ب - حک شدگی: حک شدگی به عنوان یکی از موضوعات اصلی جامعه‌شناسی اقتصادی معاصر (دکیوچ، ۲۰۰۳: ۴۶۱) فرض می‌گیرد که پدیده‌ها در جامعه حک شده هستند (استورتی، ۲۰۱۸: ۲۸). اگر چه گرانووتر در جامعه‌شناسی اقتصادی، بحث حک شدگی مطرح نمودند اما برایان یوزی با پذیرش ایده کلی گرانووتر این گونه استدلال می‌کند که بنگاه‌های اقتصادی می‌تواند هم کم حک شده^۶ و هم زیاد حک شده^۷ باشند. بنابراین استدلال وی این بود که بنگاه زمانی موفق است که توازنی بین روابط در بازار و پیوندهای محکم برقرار کند (سوئد برگ، ۱۳۹۵: ۱۲۸). زوکین و دی ماجیو^۸ معتقدند در موضوع حک شدگی علاوه بر حک شدگی ساختاری باید به حک شدگی سیاسی، شناختی و فرهنگی هم توجه نمود (سوئد برگ، ۱۳۹۵: ۱۲۸). در جامعه‌شناسی اقتصادی موضوع

1. Piliavin & Chang

2. Batson

3. Nelson & Bell

4. Economic action

5. Social action

6. Under embedded

7. Overembedded

8. Zukin and Dmaggio

حک‌شدگی در تفسیرهای متفاوت مورد توجه قرار گرفته است، از حک‌شدگی برداشت‌های حداقلی و حداکثری ارائه شده است که در ادامه به طرح مدل‌های مختلف حک‌شدگی خواهیم پرداخت:

۱- حک‌شدگی ساختاری^۱ رایج‌ترین صورت حک‌شدگی است که در آن افراد با قرار گرفتن در چارچوب ساختارهای اجتماعی توسط آن ساختارها محدود و محصور می‌شوند. گرانووتر در این خصوص پیوند‌های سست را بر پیوند‌های قوی ترجیح می‌دهد زیرا این نوع پیوندها می‌توانند ما را با دیگران مرتبط نموده اطلاعاتی در اختیار ما قرار بدهند (علینژاد و نصرتی، ۱۳۹۱: ۴۴۱). البته تمرکز تحقیقات، نیز بر همین مدل از حک‌شدگی بوده است (دکیوچ، ۲۰۰۳: ۴۶۲). هریسون وایت (۱۹۹۲) معتقد است که وابستگی از محیط فیزیکی شروع می‌شود که منافع به سرعت در روابط اجتماعی حک می‌شوند و ادامه هر نوع تولید مادی نیازمند نظم و ترتیبی است که کنش اجتماعی را متوقف نکند بلکه در یک رابطه متقابل کنش اجتماعی نیز به خودی خود به تولیدات جدیدی ترغیب کند که ترکیبی از تولیدات مادی و اجتماعی است (وایت، ۱۹۹۲: ۲۴ با نقل از سوئد برگ، ۱۳۹۵: ۱۳۰). گرانووتر بر نقش شبکه‌ها و شبکه روابط و اثر آنها بر کنش اقتصاد و روابط بازار تأکید دارد. وی معتقد است که کنشگران به عنوان اتم‌های خارج از زمینه رفتار نکرده و تصمیم نمی‌گیرند (گرانووتر، ۱۹۸۵: ۲).

۲- حک‌شدگی شناختی^۲ به این مهم اشاره دارد که نحوه شناخت ما بر رفتار اقتصادی ما تأثیرگذار است. حک‌شدگی شناختی به این نکته تأکید دارد که چگونه شیوه‌هایی که ما فکر می‌کنیم بر کنش اقتصادی تأثیر می‌گذارد. در واقع ما هیچ‌وقت نمی‌توانیم از اینکه چگونه فکر می‌کنیم رهایی پیدا کنیم. اقتصاددانان کلاسیک و نئوکلاسیک معتقد هستند ما شناخت و اطلاعات کاملی درباره خواسته‌های خود داریم که ذاتی و ترجیحات در آن ثابت بوده و تأثیرگذار نیست (علینژاد و نصرتی، ۱۳۹۱: ۴۴۱)؛ زوکین و دی‌ماجیو، همزمان با تأکید بر توانایی محدود بازیگران انسانی و شرکتی، تعبیه شناختی را با مفهوم عقلانیت محدود مرتبط دانسته‌اند (دکیوچ، ۲۰۰۳: ۴۶۲).

۳- حک‌شدگی فرهنگی^۳: فرهنگ به عنوان یک باور و هنجار بر تمایل و نگرش رفتاری افراد تأثیر می‌گذارد؛ بنابراین رفتارهای اقتصادی دارای ویژگی‌های فرهنگی هستند. فعالیت‌های اقتصادی در فرهنگ اجتماعی نهفته است. فرهنگ می‌تواند رفتارهای دیگر را ناهمگن بداند و در عین حال برخی از رفتارهای سازگار با ارزش‌های خود را تشویق کند (یونگ شنگ و دیگران، ۲۰۲۱: ۱). به عبارت دیگر ما به وسیله مقولاتی که جهان اطراف ما را تفسیر می‌کند، به وسیله تصورات مربوط به چگونگی عملکردهای هنجاری جهان اجتماعی و بینش حاکم بر کنش اجتماعی، محدود شده‌ایم، که به آن محاط‌شدگی فرهنگی گویند (علینژاد و نصرتی، ۱۳۹۱: ۴۴۲). دی‌ماجیو^۴ فرهنگ در ارتباط با اقتصاد می‌تواند هم تشکیل دهنده و هم تنظیم‌کننده باشد. در نقش تشکیل‌دهندگی فرهنگ از طریق عناصری مانند مقولات، متن‌ها و مفاهیم عمل کرده و در حالت تنظیم‌کنندگی از طریق ارزش‌ها و عادات جاری کار می‌کند (ماجیو، ۱۹۹۴: ۲۸ با نقل از سوئد برگ، ۱۳۹۵: ۱۳۵). آنها نشان می‌دهند که چگونه فرهنگ ممکن است با ممنوعیت مبادله برخی از اشیاء مقدس یا ممنوع و یا مبادله را بین برخی از گروه‌های آیینی برای عقلانیت اقتصادی محدودیت ایجاد کند (دکیوچ، ۲۰۰۳: ۴۶۲) فرهنگ را می‌توان به عنوان سازنده بازیگران بازار^۵، حداقل به چهار معنا متفاوت دید. در همه آنها، جنبه‌های شناختی فرهنگ نقش دارد. اول، فرهنگ بازیگران را آماده می‌کند تا قبل از اینکه جامعه بازار به خوبی تثبیت شود، مطابق

^۱. Structural embeddedness

^۲. Cognitive embeddedness

^۳. Cultural embeddedness

^۴. Dimaggio

^۵. Market actors

منطق بازار عمل کنند. دوم، فرهنگ، در قالب مجموعه‌ای از چارچوب‌ها یا منطق‌های عمل، افراد را به سمت ایفای نقشی خاص (به‌عنوان مشارکت‌کننده در بازار، عضو خانواده و غیره) سوق می‌دهد؛ سوم، فرهنگ، در قالب قواعد مربوط، مردم را در انتخاب چارچوب یا منطق عمل خاص در یک موقعیت خاص راهنمایی می‌کند. این سه حس اول کم و بیش به صراحت توسط دی‌ماجیو (۱۹۹۴) مورد توجه قرار گرفتند و مورد چهارم فرهنگ بر شیوه خاصی که بازیگران از آن منطق کنش خاصی را اعمال می‌کنند و به ویژه منطق بازار را تحت تأثیر قرار می‌دهد (دکیوچ، ۲۰۰۳: ۴۶۷). بنابراین کوک و شینستاک^۱ به صورت جدیدی از حک شدگی فرهنگی در خوشه‌ها معرفی کردند و اشاره کردند که حک شدگی فرهنگی را می‌توان به عنوان یکپارچگی و انطباق فرد (فرد و شرکت) با فرهنگ منطقه‌ای درک کرد. (یونگ شنگ و دیگران، ۲۰۲۱: ۱).

۴- حک شدگی نهادی؛ ابتدا نهادها که قواعد کنش بوده و دارای الزامی بر کنش‌ها هستند، هزینه‌های کنش را تعیین کرده و اگر کنش افراد برخلاف قوانین و هنجارهای الزام‌آور باشد شخص ترجیح می‌دهد برای جلوگیری از تنبیه شدن این قوانین را رعایت کند. در واقع رویکردهای اقتصادی نگاه ابزاری نسبت به نهاد داشته و بر وجه الزام‌آور آن توجه دارند. اما جامعه‌شناسان نهادها را بسیار پیچیده می‌بینند کته میانجی بین کنش، روابط اجتماعی، سرمایه‌های اجتماعی و حک شدن کنش در یک بستر اجتماعی و فرهنگی را ایفاء می‌کنند (هس، ۲۰۰۷ به نقل از علی‌نژاد و نصرتی، ۱۳۹۶: ۴۴۳). دکیوچ به چهار کارکرد نهادها اشاره می‌کند اول کارکرد محدود کننده نهادها^۲؛ کارکرد شناختی نهادها^۳ این کارکرد همچنین شامل تأثیر آنها بر درک مردم از واقعیت است، یعنی در نحوه انتخاب، سازماندهی و تفسیر اطلاعات توسط افراد؛ کارکرد انگیزشی یا غایت شناختی نهادها^۴ که معطوف به تأثیر گذاری نهادها بر اهداف کنشگران است و در نهایت کارکرد عاطفی یا بیانی نهادها^۵ که به تأثیر گذاری نهادها بر احساسات و عواطف کنشگران اقتصادی ارجاع دارد (دکیوچ، ۲۰۰۳: ۴۶۳).

۵- حک شدگی سیاسی^۶ به عدم مصونیت اقتصاد از امر سیاسی اشاره دارد (علی‌نژاد و نصرتی، ۱۳۹۶: ۴۴۳). درک یک نکته ضروری است که حک شدگی به معنی کنش برنامه‌ریزی شده خاص و هدفمند نیست که قصد انجام آن می‌رود، بلکه محدودیت‌ها و توانمندی‌های ساختاری، فرهنگی، شناختی، سیاسی و نهادی است که با قرارگیری و تعبیه شدن کنش‌ها از جمله کنش‌های اقتصادی در درون آن‌ها یک مشخصه و ویژگی خاصی به گروه‌های هدف و موردبررسی می‌دهد، آن‌ها را توانا و یا محدود و مشخص می‌کند. ابعاد حک شدگی کنش‌های خاصی را ایجاد می‌کنند که هم سخت و محدودکننده هست و هم آسان و توانمند ساز. عدم آشنایی با دانش و معرفت موجود در یک فرهنگ خاص برای عده‌ای محدودیت و اما به کارگیری برخی نمادها نظیر مشی دموکراتیک یک فرهنگ باعث توانمند ساختن فرد در کنش می‌شود. در واقع پیچیدگی مسئله حک شدگی در درک ماهیت بستر اجتماعی است که ما در آن قرار گرفته و جای‌گیر شدیم (علی‌نژاد و نصرتی، ۱۳۹۶: ۴۴۴)؛ در نهایت، منظور از تعبیه سیاسی، "شیوه‌ای است که در آن نهادها و تصمیمات اقتصادی با مبارزه برای قدرت شکل می‌گیرند که بازیگران اقتصادی و نهادهای غیر بازاری را درگیر می‌کند"، مانند چارچوب قانونی دولت (دکیوچ، ۲۰۰۳:).

¹. Cooke & Schienstock

². Restrictive function

³. Cognitive function of institutions

⁴. Motivational, or teleological, function.

⁵. Expressive, or affective function

⁶. Political embeddedness

۶- **حک‌شدگی ترکیبی**^۱، حک‌شدگی ترکیبی پاسخی به یک نقص جامعه‌شناختی در تحلیل کارآفرینی مهاجر است؛ تعبیه اجتماعی کنش کارآفرینی مهاجران، هم بعد میانی و هم بعد کلان را در بر می‌گیرد. اولی شامل جنبه‌های رابطه‌ای است، در حالی که دومی به سیستم‌های اجتماعی مربوط می‌شود؛ عملکرد بازارها، از منظر چارچوب قانونی رسمی آنها، و همچنین پویایی‌های اقتصادی درون‌زا که بر ساخت اجتماعی تجارت، قیمت‌گذاری، عرضه و تقاضا تأثیر می‌گذارند (استورتی، ۲۰۱۸: ۲۵). فراتر از انواع حک‌شدگی تک‌بعدی در این نوع حک‌شدگی بر تعامل ویژگی‌های خاستگاه مهاجران و کارآفرینان با ویژگی‌های اجتماع مقصد مدنظر است. لذا حک‌شدگی ترکیبی، یک چتر مفهومی مناسب برای تبیین کنش‌های اقتصادی فراهم می‌آورد. این مفهوم به لحاظ تبیینی هم با خاستگاه‌ها و هم با اثرات اجتماعی کنش‌های اقتصادی مرتبط هست (علی‌نژاد، ۱۳۹۲). کارآفرینان خرد مهاجر اغلب نسبت به جمعیت بومی متولد شده کمتر ریسک‌گریز هستند، زیرا مسیر زندگی آنها را در معرض خطرات و هزینه‌های انسانی و عاطفی بالایی قرار داده است. علاوه بر این، از آنجایی که آنها موقعیت‌های اجتماعی متفاوتی را تجربه کرده‌اند، «مهارت‌های شناختی» متمایزی را به دست آورده‌اند که آنها را قادر می‌سازد فرصت‌های خرد را که در بازارها به وجود می‌آیند را شناسایی کنند (استورتی، ۲۰۱۸: ۲۵).

روش‌شناسی

در این مقاله از روش فراترکیب^۲ استفاده می‌شود. فراترکیب برای یکپارچه‌سازی مطالعات کیفی به منظور ایجاد یافته‌های جامع و تفسیری استفاده می‌شود. اصطلاح فراترکیب برای نخستین بار توسط استرن و هریس^۳ (۱۹۸۵) در حوزه تحقیقات پرستاری مورد استفاده قرار گرفت، فراترکیب از منظری نو در روش تحقیق کیفی صحبت می‌کند که با استفاده از آن می‌توان به تلفیق و ترکیب یافته‌های پژوهشی کیفی که در ارتباط با موضوعات مشابه صورت گرفته‌اند اقدام نمود. بینچ و دای^۴ معتقدند فرا مطالعه شامل چهار روش اصلی است که عبارتند از: فرا تحلیل (تحلیل کمی محتوای مطالعات اولیه)، فرا روش (تحلیل روش‌شناسی مطالعات اولیه)، فرا نظریه (تحلیل نظریه‌های مطالعات اولیه) و فراترکیب (تحلیل کیفی مطالعه اولیه) (بینچ و دای، ۲۰۱۰: ۴۸۸). البته باید اشاره نمود که فراترکیب دارای هویتی مجزا از سایر مطالعات فرا است که با هدف ساخت یک نظریه جدی، توسعه مدل‌های مفهومی، شناسایی خلاءهای موجود در پژوهش‌ها یا گسترش درک از دانش موجود انجام می‌شود (اتکینز و همکاران، ۲۰۰۸). به‌طور کلی، فراترکیب نوعی مطالعه کیفی است که اطلاعات و یافته‌های استخراج شده از مطالعات کیفی با موضوع مرتبط و مشابه را بررسی می‌کند و با فراهم کردن نگرشی نظام‌مند، از طریق ترکیب پژوهش‌های کیفی مختلف به کشف موضوعات و استعاره‌های جدید و اساسی می‌پردازد و با این روش، دانش فعلی را ارتقاء می‌دهد. مرحله‌ای که پژوهش حاضر بر اساس آن انجام می‌شود. روش فراترکیب روشی در حوزه تحقیقات کیفی می‌باشد که تحقیقات کیفی را با یکدیگر در یک سطح انتزاعی با فرایند ترجمه ترکیب گردآوری می‌کند (زیمر، ۲۰۰۶: ۳۱۵). فراترکیب در صدد آن است تا با بازنگری و مرور مجدد مطالعات کیفی، یک کل جامع و تفسیری غنی می‌سازد. بارسو و ساندلوسکی^۵ برای فراترکیب روشی هفت مرحله‌ای را معرفی می‌کند که در این تحقیق به منظور شناسایی عوامل موثر بر کنش اقتصادی از روش مذکور استفاده شده است. در نهایت می‌توان استدلال نمود که با فراترکیب می‌توان به تصویر تفسیری جامع‌تر از پدیده مورد مطالعه رسید و تعمیم‌پذیری بیشتری را در مطالعات مبتنی بر مدرک فراهم می‌سازد

1. Mixed embeddedness

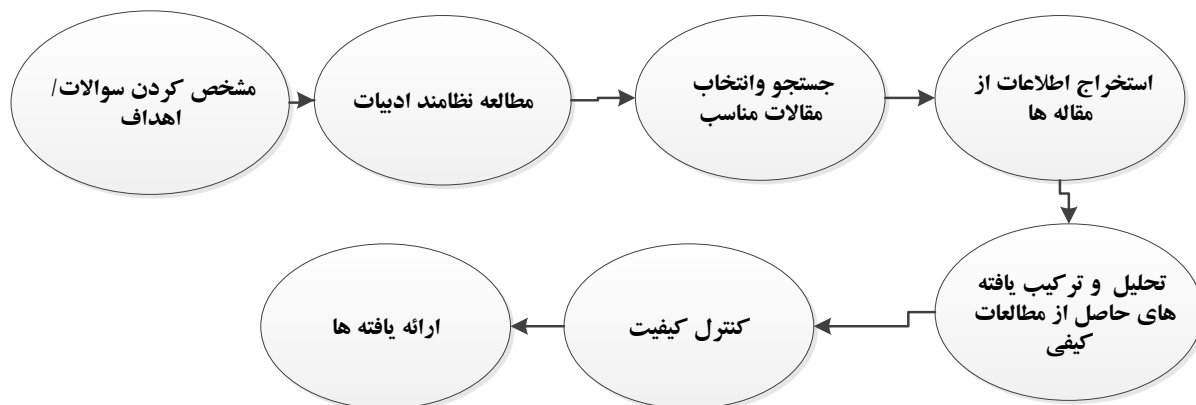
2. Meta-synthesis

3. Stern & Harris

4. Bench & Day,

5. Sandelowski and Barroso

(آگارد و هال، ۲۰۰۸: ۲۷). واحد تحلیل تحقیق حاضر مقالات علمی و پژوهشی از سال ۱۳۹۱ تا سال ۱۴۰۱ می باشد که در پایگاه‌های علمی داخلی و مجلات علمی و پژوهشی است که در ارتباط با کنش اقتصادی نمایه شده اند.

شکل ۱. مراحل روش فرا ترکیب

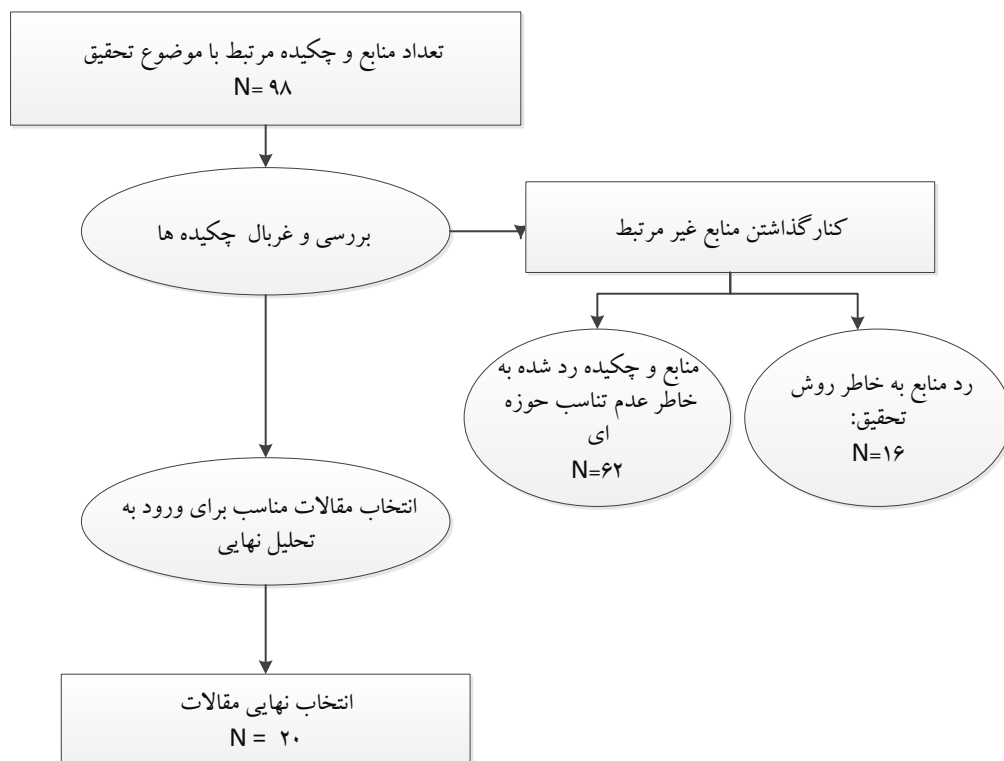
در این پژوهش تجزیه و تحلیل اطلاعات به دست آمده با روش فراترکیب، در قالب مراحل منظم و روشمند (بنا به مدل ساندلوسکی و بارسو) در هفت مرحله انجام شده است:

- ۱- طرح سوال های / اهداف تحقیق: در مرحله اول این تحقیق به بررسی عوامل موثر بر کنش اقتصادی می پردازد. در این پژوهش این سوال مطرح می شود که بر اساس مطالعات انجام شده کدام عوامل مرتبط با کنش اقتصادی شناسایی شده اند؟ و هر کدام از این عوامل چه سهمی در شکل گیری کنش اقتصادی داشته اند؟
- ۲- مرور نظامند ادبیات: برای دسترسی به منابع و متون مرتبط، در سایت ها و پایگاه های داخلی با محویت مفاهیم کنش اقتصادی، حک شدگی کنش اقتصادی در بازه زمانی ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۱ جستجو به عمل آمد که موفق به شناسایی ۹۸ مقاله علمی پژوهشی شدیم.

جدول ۱. نمونه ای از مفاهیم کلیدی مورد جستجوی تحقیق

Economic action	کنش اقتصادی
Family businesses	بنگاههای خانوادگی
Economic ethics	اخلاق اقتصادی
Continuity of economic enterprises	تداوم بنگاههای اقتصادی
Economic action of women	کنش اقتصادی زنان

۳- جستجو و انتخاب مقاله های مناسب: در این مرحله بر اساس پارامترهایی مقتضی مانند عنوان، محتوا و کیفیت، چکیده به انتخاب مقاله های مناسب برای فراتحلیل اقدام شده است. به این منظور در جدول زیر لیست و مشخصات مقاله شامل، سال انتشار، روش مورد استفاده، نویسنده/ نویسندگان و.. ذکر شده است.

شکل ۲. فرایند باز بینی و انتخاب مقالات مورد تحلیل

جدول ۲. لیست مقالات جمع آوری شده در فراترکیب

منبع	روش	نویسندگان	سال	عنوان مقاله	
مطالعات اجتماعی شماره ۳	کیفی	حسن محدثی گیلوایی زهرا سمندی زاده شوشتری	۱۳۹۹	پیوند کنش اقتصادی و هویت دینی قومی صابین: مورد زرگران و میناکاران صابی در اهواز	۱
مجله مطالعات اجتماعی ایران شماره ۴	کیفی	ابوالفضل مرشدی - منوچهر علینژاد	۱۳۹۸	اخلاق اقتصادی یزدیها: سازگاری فعالانه	۲
فرهنگ یزد	کیفی	ابوالفضل مرشدی - منوچهر علینژاد	۱۳۹۸	اخلاق اقتصادی یزدی ها: زمینه های شکل گیری و دلالت های آن برای سیاستگذاری های استان	۳
مطالعات راهبردی زنان	کیفی	منوچهر علی نژاد سیده زینب موسوی	۱۴۰۰	مطالعه ی رفتار کارآفرینانه زنان در یزد: (از ساختارهای تحمیلی خود اشتغالی تا باز تعریف اجتماعی منتهی به آفرینشگری موقعیت	۴
جامعه شناسی اقتصادی و توسعه	کیفی	منوچهر علی نژاد - علی اصغر سعیدی	۱۳۹۷	تحلیل جامعه شناختی بر نقش کارآفرینانه آذری زبان های تهران با تاکید بر دریانی ها	۵
نشریه پژوهش های انسان شناسی ایران	کیفی مردم نگاری	• منوچهر علی نژاد، شهرام عالی پور	۱۳۹۸	تحلیل جامعه شناختی و انسان شناختی فعالیت های اقتصادی بروجنی های ساکن ایذه (با تاکید نظریه حک شدگی ترکیبی	۶

منبع	روش	نویسندگان	سال	عنوان مقاله	
دوفصلنامه پژوهش‌های جامعه شناسی معاصر شماره ۱۷		• منوچهر علی نژاد، شهرام عالی پور	۱۳۹۹	تجار کوچ رو: مطالعه‌ی استراتژی تجاری بروجنیه‌های ساکن شهر ایزه با عشایر بختیاری	۷
توسعه اجتماعی شماره ۲	کیفی	شریف خسروی ترازک ابوتراب طالبی -علی انتظاری	۱۳۹۹	زمینه فرهنگی کنش اقتصادی؛ مورد مطالعه استان کرمانشاه	۸
برنامه ریزی رفاه و توسعه اجتماعی-ش ۴۹	کیفی	شریف خسروی ترازک - ابوتراب طالبی	۱۴۰۰	زمینه‌های فرهنگی کنش اقتصادی شهروندان کرمانشاهی در حوزه رفاه اجتماعی	۹
مطالعات جامعه شناختی= ش ۲	کیفی	علی نژاد، منوچهر - نصرتی، روح‌اله	۱۳۹۶	• حک‌شدگی کنش اقتصادی: مطالعه الگوی کنش اقتصادی دریانی‌های آذری‌زبان	۱۰
مطالعات جامعه شناختی-ش ۱	کیفی	عادل عبداللهی - ولی الله رستمعلی زاده - بشیر قانع	۱۳۹۵	زمینه‌های اجتماعی - فرهنگی کنش‌های اقتصادی در میان زنان و پیامدهای آن	۱۱
مطالعات جامعه شناختی، انتشار آنلاین		زینب شفیعی	۱۴۰۰	مطالعه کیفی منفعت طلبی زنانه در پارادایم جامعه‌شناسی اقتصادی جدید	۱۲
فصلنامه تحقیقات کیفی در ایران، شماره ۱		حسین راغفر - زینب شفیعی	۱۳۹۹	خانواده، دوستان، غریبه‌ها؛ مطالعه کیفی شبکه‌سازی زنان در حوزه صنایع دستی مدرن	۱۳
فصلنامه برنامه ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، شماره ۳۴	کیفی	سهیلا صادقی علی اصغر سعیدی و زینب شفیعی	۱۳۹۷	"بازگشت به خانه": مطالعه کیفی خوداشتغالی و کنش کارآفرینانه زنان فارغ‌التحصیل دانشگاهی	۱۴
توسعه محلی (شهری- روستایی)، شماره ۱	قوم نگاری	یونس اکبری	۱۴۰۰	ساخت عادتواره اقتصادی در میدان روستایی؛ مطالعه موردی مناطق روستایی شهرستان گیلانغرب	۱۵
پژوهش‌های انسان‌شناسی ایران، شماره ۲	تحلیل روایت	علی اصغر سعیدی	۱۳۹۶	تحلیل تاریخی روایت‌ها از کنش اقتصادی در ایران	۱۶
زن در توسعه و سیاست، شماره ۴	کیفی / اگرند	حسین بنی فاطمه	۱۳۹۶	بازسازی معنایی نقش و جایگاه زنان در بنگاه‌های اقتصادی خانوادگی کوچک و متوسط (مطالعه موردی: بنگاه‌های اقتصادی خانوادگی شهر تهران)	۱۷
پژوهش‌نامه توسعه فرهنگی اجتماعی، شماره ۴	کیفی	ستار محمدی تلوار و دیگران	۱۳۹۶	بررسی جامعه‌شناختی تداوم نسلی بنگاه‌های اقتصادی خانوادگی در ایران (مطالعه موردی: بنگاه‌های اقتصادی خانوادگی شهر تهران)	۱۸
دوفصلنامه جامعه‌شناسی اقتصادی توسعه، شماره ۳	کیفی	حسین بنی فاطمه، حمزه نودری، ستار محمدی تلوار	۱۳۹۶	بررسی جامعه‌شناختی چالش‌های رشد و توسعه بنگاه‌های اقتصادی خانوادگی در ایران (مطالعه موردی: بنگاه‌های اقتصادی خانوادگی شهر تهران)	۱۹
مطالعات جامعه شناختی، شماره ۲	کیفی	منوچهر علی نژاد؛ علی اصغر سعیدی؛ فاطمه بیرجندی چهارطاقی	۱۳۹۸	واکاوی تبارگرایانه بنگاه‌های خانوادگی موفق در ایران (با تأکید بر شیرینی‌فروشی حاج خلیفه در یزد)	۲۰

۴- استخراج اطلاعات: با عنایت به مرور مقالات و مطالعات مورد مطالعه، به شناسایی و دسته بندی کد های اولیه اقدام شده است. در این مرحله با عنایت به تحلیل زمینه ای و روش هفت مرحله ای کلارک و برون (۲۰۰۶) برای تحلیل زمینه اقدامات زیر به عمل آمد: ۱- آشنایی محققان با داده ها: این مرحله شامل بازخوانی مکرر داده ها و خواندن داده ها به صورت فعال است. ۲- ایجاد کد های مفهومی اولیه: در این مرحله محققان تعداد ۱۲۸ کد اولیه از ۲۰ مقاله انتخاب شده نهایی احصاء نموده اند. ۳- جستجوی کدهای گزینشی: در این مرحله تعداد ۳۴ کد گزینشی به دست آمد. ۴- شکل گیری مولفه ها: در این مرحله ضمن بازبینی و تصفیه و در نهایت شکل گیری مولفه های پژوهش است که با انجام این دور ۳۴ مولفه احصاء شد. ۵- تعریف و نام گذاری مقولات اصلی: در این بخش پس از مرور و بازخوانی مکرر زمینه های فرعی، ۹ مقوله اصلی به دست آمد. ۶- بازبینی نهایی و تهیه گزارش: نتیجه نهایی این مرحله که همان نتیجه فرا ترکیب است در بخش یافته ها ارائه شده است. همچنین در این مرحله اطلاعات پژوهش دسته بندی شده و معیار های کنش اقتصادی که در هر مقاله به آن اشاره شده است تشریح می گردد. ۷- تجزیه و تحلیل و تلفیق یافته های کیفی تا به مرحله تفسیر یکپارچه و جدید از یافته ها و شکل گیری مفاهیم نهایی پژوهش.

یافته ها

همان گونه که در بالا ذکر شد، پس از بررسی ۹۸ مقاله تنها ۲۰ مقاله به منظور تحلیل نهایی گزینش و انتخاب شده است، پس از بررسی و تحلیل مقالات مذکور، تعداد ۱۲۸ مقوله از سرفصل ها و مفاهیم محوری مورد توجه در مقالات به شرح ذیل احصاء شد (جدول ۳).

جدول ۳. مقولات مشخص شده مرتبط با کنش اقتصادی در ایران

ردیف	سرفصل ها / مفاهیم	شماره منبع	ردیف	سرفصل ها / مفاهیم	شماره منبع
۱	سرمایه	۶	۶۵	اختلاف بر سر ادراک	۱۶
۲	مهارت-تخصص	۲۰-۶	۶۶	جانمایی	۲۰-۱۶
۳	تخصص	۲۰-۱۹	۶۷	فرد محوری	۱۹
۴	پیشگامی گروه مرجع	۱۰،۴،۵	۶۸	مدیریت استبدادی	۱۸
۵	حضور علماء	۳	۶۹	شکاف نسلی	۱۹
۶	تداوم نسلی	۲۰-۵	۷۰	تفاوت ارزش ها	۱۸
۷	جامعه پذیری اقتصادی	۱۱	۷۱	تبعیض	۱۹
۸	وجود کارگاه	۴	۷۲	ارزش پایین کار یدی	۸
۹	تجربه بازار	۶-۷	۷۳	شان و شغل	۸
۱۰	پیشینه (سابقه وجود شغل یا حرفه)	۱۰-۵	۷۴	ترجیحات شغلی	۱۵
۱۱	تاریخ و قدمت	۳	۷۵	فشار هنجاری سقف درآمد	۸
۱۲	پیوستگی و مداومت در شغل	۳	۷۶	تقدیرگرایی	۱۵-۸
۱۳	تغییر در شیوه	۲۰-۶-۷	۷۷	بد بینی به ثروتمندان	۸
۱۴	برند سازی	۲۰-۱۸-۱۰	۷۸	کار انفرادی	۸
۱۵	نهادسازی خاستگاهی	۵	۷۹	ترس از نمایش ثروت	۹
۱۶	نهادسازی اجتماعی	۵	۸۰	فروپاشی خانواده ها	۱۶
۱۷	مهاجرت	۳-۲-۲۰-۵-۶-۱۰	۸۱	خیانت به همسر	۱
۱۸	تطابق با محیط جغرافیایی	۳-۷	۸۲	اهمیت طلا و نقره	۸-۹-۱۱-۱
۱۹	تجارت متناسب با شرایط	۶-۷	۸۳	اقلیت	۱

ردیف	سرفصل‌ها / مفاهیم	شماره منبع	ردیف	سرفصل‌ها / مفاهیم	شماره منبع
۲۰	طبقه	۱۵	۸۴	هویت یابی	۲۰-۱۰
۲۱	تناسب با جنسیت	۴	۸۵	عدم هویت محوری	۱۹
۲۲	ترجیح منفعت	۲	۸۶	تقدم درآمد بر هویت	۱۸
۲۳	کارکردگرا بودن	۲	۸۷	فرهنگ یاریگری	۱۰-۲
۲۴	مقتصد بودن	۲-۷-۱۰	۸۸	اعتماد	۱۳-۲-۱۶-۱۹-۱۸-۱۲
۲۵	ریسک‌گزینشی	۲-۴	۸۹	درجه بندی فAMILI	۱۹
۲۶	موقعیت‌شناسی	۱-۵	۹۰	تجارت خانوادگی	۵
۲۷	فرصت‌گرا	۱۱	۹۱	تبعیض فAMILI	۱۸
۲۸	آینده‌نگری	۱۱-۶	۹۲	مسأله ارت	۱۶
۲۹	خودباوری	۴	۹۳	حفظ پیوند خانوادگی	۲۰-۱۶-۱۳-۱۹
۳۰	فرار از تنهایی	۱۴	۹۴	گسترش اعضای خانواده	۱۶
۳۱	جستجوی خلاقیت	۱۴	۹۵	خانواده محوری	۲
۳۲	فرار از یکنواختی	۴-۱۲-۱۴	۹۶	تجارت خانوادگی	۵
۳۳	علاقه	۴	۹۷	روابط خویشاوندی	۹-۶-۵-۱۰
۳۴	رضایت‌شغلی	۱۸-۱۴	۹۸	ازدواج درون‌گروهی	۲۰-۷-۱۶
۳۵	تأمین نیازهای اولیه	۹-۸	۹۹	میهمانی‌های خانوادگی	۱۶
۳۶	استقلال مالی	۴-۱۲	۱۰۰	مشوق ازدواج	۱۶
۳۷	کمک خرج خانواده	۱۲	۱۰۱	زندگی مسالمت‌آمیز	۳
۳۸	عبور از وضعیت فعلی زندگی	۹	۱۰۲	افول الگوی مرد نان‌آور	۱۱
۳۹	امانت‌داری	۶-۱	۱۰۳	رعایت حریم زنان	۱۷
۴۰	امین	۷	۱۰۴	رهایی از هژمونی محیط کار مردانه	۴
۴۱	درستکاری	۷	۱۰۵	حصارهای استخدامی	۴
۴۲	صداقت	۷-۱	۱۰۶	عواطف زنانه	۱۷-۱۲
۴۳	اخلاق	۶	۱۰۷	نگاه جنسیتی (۸)	۸
۴۴	قابل اعتماد بودن	۷	۱۰۸	غیر مهم دانستن زنان	۱۷
۴۵	خوش‌حساب بودن	۲	۱۰۹	کلیشه جنسیتی (۱۷)	۱۷
۴۶	مردمداری	۶-۷	۱۱۰	نامرئی بودن زنان (۱۷)	۱۷
۴۷	گذشت	۷	۱۱۱	حمایت‌های دولت	۳
۴۸	نسبیه دادن	۷	۱۱۲	محدودیت‌های دولتی	۱۴
۴۹	خدامحوری	۲	۱۱۳	حمایت در راه اندازی	۱۳
۵۰	پرهیز از ثروت‌اندوزی نا مشروع	۱	۱۱۴	حمایت‌های خانوادگی	۱۱
۵۱	مذهبی	۲۰-۲	۱۱۵	حفظ آبرو	۲۰
۵۲	ارزش‌های اجتماعی	۶	۱۱۶	حسادت‌های فAMILI	۱۶-۱۸
۵۳	فقرزدایی (۹)	۹	۱۱۷	رقابت	۱۹
۵۴	مسئولیت‌پذیری (تعهد) اجتماعی	۲۰-۱۶-۷-۸-۵	۱۱۸	بی‌اعتمادی فAMILI	۱۶
۵۵	دستگیری و کمک	۱-۱۲	۱۱۹	شخصیت کارآفرین و نوآور	۲۰
۵۶	دست‌به‌خیر بودن / خبریه‌ای	۱۶-۹-۱۲-۲	۱۲۰	تنوع بسته بندی	۲۰
۵۷	رودربایستی فAMILI	۱۹	۱۲۱	حسادت	۱۷-۱۹-۱۲

ردیف	سرفصل ها/ مفاهیم	شماره منبع	ردیف	سرفصل ها/ مفاهیم	شماره منبع
۵۸	ملاحظات فامیلی	۱۹	۱۲۲	کسب اطلاع از سلیقه مشتری	۱۳
۵۹	حضور صوری زنان	۱۷	۱۲۳	مبادله اطلاعات	۵-۱۳
۶۰	انباشت اختلافات	۱۶	۱۲۴	مبادله منابع	۱۳
۶۱	تعارف	۸	۱۲۵	وصل شدن شبکه های مرتبط	۱۲
۶۲	شراکت مبهم	۱۹	۱۲۶	فروش اینترنتی	۱۲
۶۳	سلسه مراتب صوری	۱۹	۱۲۷	ارائه تسهیلات به نیروی کار	۲۰
۶۴	مداخلات غیر رسمی	۱۷	۱۲۸	حمایت در تداوم	۱۳

بعد از احصا مفاهیم مندرج در مقالات مورد بررسی، مفاهیم مربوطه در دسته های چندسطحی (مقولات اولیه، فرعی، اصلی و سازمان دهنده) طبقه بندی شده و سپس مقوله هسته ای و محوری برای آنها انتخاب و نام گذاری شد (جدول ۴).

جدول ۴. مقوله بندی و تحلیل مفهومی و نظری یافته ها

مقوله هسته ای	مقولات سازمان دهنده	مقولات اصلی	مقولات فرعی	مفاهیم اولیه (منابع)	فراوانی
اقتصاد در هم تنیده با جامعه	فضای کار آفرینانه	پیشران ها	توانمندی فردی	سرمایه (۶)؛ مهارت (۶-۲۰) تخصص (۱۹-۲۰)	۵
			گروه های پیشگام	پیشگامی گروه های مرجع (۱،۱۰،۴،۵)؛ حضور علماء (۳)؛ تداوم نسلی (۵-۲۰)؛ جامعه پذیری اقتصادی (۱۱) شخصیت کارآفرین و نوآور (۲۰)	۸
			تجارب عینی	وجود کارگاه (۴)؛ تجربه بازار (۶-۷)؛ پیشینه (۵-۱۰) تاریخ و قدمت (۳)؛ پیوستگی و مداومت در شغل (۷)	۷
		تخریب خلاق	باز اندیشی	تغییر در شیوه (۶-۲۰-۷)؛ برند سازی (۱۸-۱۰-۲۰) تنوع بسته بندی (۲۰)	۷
			بازسازی	نهادسازی خاستگاهی (۵)؛ نهادسازی اجتماعی (۵)	۲
			بازجایی	مهاجرت (۱۰-۶-۵-۲-۳)	۵
	چندگانه	انطباق	تطابق با محیط جغرافیایی (۳-۷)	۲	
		اجتماعی	تجارت متناسب با شرایط (۶-۷)؛ طبقه (۱۵)؛ تناسب با جنسیت (۴).	۴	
	محاسبه گری اخلاق مدارانه	حسابگری	خودمرکزی معنوی	ترجیح منفعت (۲)، کارکردگرا بودن (۲)، مقتصد بودن (۱۰، ۷، ۲)، ریسک گزینشی (۴-۲)، موقعیت شناسی (۵-۱)، فرصت گر (۱۱)، آینده نگری (۶-۱۱)	۱۲
				خودمرکزی مادی	خودباوری (۴)، فرار از تنهایی (۱۴)، جستجوی خلاقیت (۱۴)، فرار از یکنواختی (۱۴-۱۲-۱۳)، علاقه (۴)، رضایت شعلی (۱۴-۱۸)
			اخلاق مداری	تأمین نیازهای اولیه (۸-۹)، استقلال مالی (۴-۱۲)، کمک خرج خانواده (۱۲) عبور از وضعیت فعلی زندگی (۹)	۶
				مردمداری	امانت داری (۱-۶)، امین (۷)، درستکاری (۲)، صداقت (۱-۷)، اخلاق (۶) قابل اعتماد بودن (۷) اجتناب از تقلب (۲۰) حفظ آبرو (۲۰)
دینداری			خوش حساب بودن (۲)، مردمداری (۶-۷)، گذشت (۷)، نسبه دادن (۶) ارائه تسهیلات به نیروی کار (۲۰)	۶	
			دینداری	خدا محوری (۲)، پرهیز از ثروت اندوزی نامشروع (۱)، مذهبی (۲-۳)، ارزش های اجتماعی (۶)	۵
مناسبات تعارض آمیز	دگر خواهی	فقرزدایی (۹)، مسئولیت پذیری اجتماعی (۵-۸-۷-۱۶-۲۰)، دستگیری و کمک (۱۲-۱)، دست به خیر بودن / خیریه ای (۲-۱۲-۹-۱۶)	۱۲		
		رودربایستی فامیلی (۱۹)، ملاحظات فامیلی (۱۹)، حضور صوری زنان (۱۷)، انباشت اختلافات (۱۶)، تعارف (۸)، شراکت مبهم (۱۹).	۶		

مقوله هسته‌ای	مقولات سازمان دهنده	مقولات اصلی	مقولات فرعی	مفاهیم اولیه (منابع)	فراوانی
		مدیریت	۷	سلسله مراتب صوری (۱۹)، مداخلات غیر رسمی (زنان (۱۷)، اختلاف بر سر ادره (۱۶)، جانشینی (۱۶) فرد محوری (۱۹)، مدیریت استبدادی یا بنیانگذار محوری (۱۸)، مدیریت خلاق و مشارکتی (۲۰)	
			۳	شکاف نسلی (۱۹)، تفاوت ارزش ها (۱۸)، تبعیض (۱۹)	
فرهنگ	درهم تنیده با فرهنگ	مشاغل سلسله مراتبی	۳	ارزش پایین کار بدی (۸)، شاعن و شغل (۸)، ترجیحات شغلی (۱۵)	
			۶	فشار هنجاری سقف درآمد (۸)، تقدیرگرایی (۸-۱۵)، بد بینی به ثروتمندان (۸)، کار انفرادی (۸)، ترس از نمایش ثروت (۹)	
			۴	اهمیت طلا و نقره (۱-۱۱-۹-۸)	
			۷	اقلیت (۱)، هویت یابی قومی-دینی (۱۰)، عدم هویت محوری (۲۰-۱۹)، تقدم درآمد بر هویت (۱۸)، فرهنگ یاریگری (۲-۱۰)	
			۶	اعتماد (۱۳-۲-۱۶-۱۹-۱۸-۱۲)	
			۱۵	درجه بندی فامیلی (۱۹)، تجارت خانوادگی (۵)، تبعیض فامیلی (۱۸)، مسأله ارث (۱۶)، حفظ پیوند خانوادگی (۱۹-۲۰-۱۳-۱۶)، گسترش اعضای خانواده (۱۶)، خانواده محوری (۲)، تجارت خانوادگی (۵)، روابط خویشاوندی (۱۰-۵-۹)	
			۶	ازدواج درون گروهی (۱۶-۲۰-۷)، میهمانی های خانوادگی (۱۶)، مشوق ازدواج (۱۶)، زندگی مسالمت آمیز (۳)	
فضای اجتماعی	برادری قبیله ای	خودی کردن غریبه ها	۲	فروپاشی خانواده ها (۱۶)، خیانت به همسر (۱)	
			۶	افول الگوی مرد نان آور (۱۱)، رعایت حریم زنان (۱۷)، رهایی از هژمونی محیط کار مردانه (۴)، حصارهای استخدامی (۴)، عواطف زنانه (۱۷-۱۲)	
			۴	نگاه جنسیتی (۸)، غیر مهم دانستن زنان (۱۷) کلیشه جنسیتی (۱۷)، نامرئی بودن زنان (۱۷)	
بورکراسی	فضای بورکراسی	دولت حامی	۲	حمایت های دولت (۳)	
			محدودیت های دولتی (۱۴)		
جهان دور	کنش های نزدیکان	اطلاع مبادله	۳	حمایت در راه اندازی (۱۳)، حمایت های خانوادگی (۱۱)، حمایت در تداوم (۱۳)	
			۷	حسادت های فامیلی (۱۸-۱۶)، رقابت (۱۹)، بی اعتمادی فامیلی (۱۶)، حسادت (۱۷-۱۹-۱۲)	
			۳	کسب اطلاع از سلیقه مشتری (۱۳)، مبادله اطلاعات (۱۳-۵)	
			۳	مبادله منابع (۱۳)، وصل شدن شبکه های مرتبط (۱۲) فروش اینترنتی (۱۲)	

به منظور ارزیابی نتایج، جدول یافته ها در اختیار یک متخصص یا خبره قرار می گیرد و سپس میزان توافق و اجماع را از طریق شاخص کاپا^۱ کوهن برآورد می گردد. در شاخص کاپا PO میزان توافق مشاهده شده و Pe میزان توافق مورد انتظار است. مقدار این شاخص در بین +۱ و -۱ در نوسان هست، هرچه کاپای برآورد شده به +۱ نزدیک تر باشد بیانگر توافق بیشتر بین دو رتبه دهنده است.

^۱. Kappa

با این منظور یک شخص خبره - متخصص و پژوهشگر - بدون اطلاع از چگونگی دسته بندی مفاهیم یا کدهای مستخرج توسط نگارندگان به ارائه دسته بندی جدیدی از کدهای اولیه در قالب مفاهیم اقدام نمود. سپس مفاهیم ارائه شده توسط پژوهشگران با مفاهیم ارائه شده توسط فرد خبره به برآورد ضریب توافق کاپا اقدام شد. با عنایت به این که پژوهشگران ۹ مقوله را استخراج و خبره ۱۰ مقوله استخراج نمودند که از این تعداد ۸ مقوله مشترک بوده است. مقدار شاخص کاپا برابر با ۰/۷۹. که با عنایت به مقادیر هنجاری این شاخص بیانگر وضعیت شاخص کاپا در سطح معتبر است.

جدول ۵. برآورد شاخص کاپا

نظر خبره دیگر	نظر محقق		
	بله	خیر	مجموع
بله	A=۸	B=۲	۱۰
خیر	C=۱	D=۰	۱
مجموع	۹	۲	N= ۱۱

$$PO = A+D/N = 0.727$$

$$Pe = \frac{A+B}{N} \times \frac{A+C}{N} \times = \frac{C+D}{N} \times \frac{B+D}{N} = \frac{8+2}{11} \times \frac{8+1}{11} \times \frac{1+0}{11} \times \frac{2+0}{11} = 0.0121$$

$$K = \frac{PO - Pe}{1 - Pe} = \frac{0.727 - 0.0121}{1 - 0.0121} = 0.723$$

بحث و نتیجه گیری

هژمونیک شدن علم اقتصاد در دوره ریگان و تاجر، نه تنها به ایجاد فاصله گیری تعمدی دانش آموختگان و نظریه پردازان علم اقتصاد از علوم اجتماعی، فرهنگی و تاریخی شد بلکه به ارتقاء جایگاه مشاغل مدیریت مالی و اقتصادی و دانش اقتصاد شد. علم اقتصاد با تمرکز بر ایده "فک شدگی" از جامعه، مباحث فرهنگی و اجتماعی را به عنوان مولفه های غیر علمی از حوزه بررسی خود خارج نمود؛ این وضعیت توانست مفروضه انسان به مثابه "کنشگر بیشینه ساز سود و منفعت" به عنوان اصل انسان شناسی در تحلیل اقتصادی و فهم کنش اقتصادی محور قرار بگیرد که در نهایت منجر به کژفهمی کنش اقتصادی شد. در جامعه ایرانی، ایجاد و استقرار مکتب آموزشی نیاوران (اباذری و حمید رضا، ۱۳۹۴) و برنامه های تعدیل اقتصادی بعد از جنگ، اقتصاد را به علمی هژمونیک بدل نمود که فرصت تحلیل پدیده های اقتصادی از سایر علوم انسانی - اجتماعی سلب نموده و موضوع اقتصاد را در سطوح خرد و کلان، ذیل انحصار علم اقتصاد در شکل نئوکلاسیک آن قرار داد. در این میان کنش اقتصادی و مختصات آن به مثابه پدیده ای که بر وضعیت رفاهی و توسعه ای جامعه اثر گذار است ذیل سیطره تحلیل های اقتصادی در جامعه ایران در تناسب با تاریخ و فرهنگ جامعه ایران فهم و تفسیر نشده است. در این تحقیق در صدد ارائه فهمی از کنش اقتصادی در جامعه ایران از منظر جامعه شناسی اقتصادی هستیم؛ جامعه شناسی اقتصادی با به چالش کشیدن مفروضات بنیادین علم اقتصاد، کنش اقتصادی را از منظر "حک شدگی" مورد تحلیل قرار می دهد. مقاله حاضر به مطالعه فراترکیب کنش اقتصادی در جامعه ایران پرداخته است به این منظور با رویکرد استقرای کیفی به فراترکیب ۲۰ مقاله علمی مرتبط اقدام شده است. با توجه به ریشه نظری مفهیمی مانند کنش اقتصادی تلاش شده است تا این مفهوم از منظر تئوری های حک شدگی، در گام نخست تحلیل نظری شود و سپس از طریق فراترکیب به استخراج ۱۲۸ کد اولیه، ۳۱ مقوله سطح دو که در نهایت در قالب ۹ تم فراگیر و یک مقوله محوری یا بنیادین سامان دهی شده اند به دنبال آن بوده ایم تا از فضای مفهومی کنش اقتصادی روایتی کیفی مبتنی بر استقرای کیفی ترسیم نماییم.

شکل ۱. فضای مفهومی کنش اقتصادی در ایران

یافته های تحقیق نشان می دهند که بر خلاف مفروضات اقتصاد کلاسیک و نئوکلاسیک، کنش اقتصادی "فک شده" از اجتماع نیست، بلکه حک شده و درهم تنیده با اجتماع است. از فضای مفهومی استحصال شده کنش اقتصادی با منطق استقرای کیفی تنها یک مقوله از ۳۱ مقوله سطح دو، با مفروضه انسان بیشینه ساز سود همخوان است و سایر اجزا و عناصر این فضای مفهومی بیانگر تنیدگی و حک شدگی کنش اقتصادی در محیط اجتماعی و فرهنگی است. فراترکیب مطالعات نشان داد که کنش

اقتصادی " تنیده در فرا اقتصادها" یعنی اجتماع و فرهنگ است. این وضعیت با مرور ۹ مقوله اصلی که تشکیل دهنده مقوله هسته ای " اقتصاد درهم تنیده با اجتماع و فرهنگ" است، مشخص می شود. مقوله " فضای کارآفرینانه" با سه مقوله سطح دو پیشران ها- توانمندی فردی، گروه های پیشگام، تجارب عینی- تخریب خلاق- باز اندیشی، باز سازی، بازجایی- تطابق چندگانه- تطابق اقلیمی، تطابق اجتماعی- بیانگر آن است که کنش اقتصادی نیازمند فضای کارآفرینانه است، مقوله تطابق با گزاره های نظری رویکرد حک شدگی ترکیبی و استدلال های استورتی (۲۰۱۸) معطوف به کنش اقتصادی مهاجران همسو است. فرا ترکیب نشان داد که کنشگران اقتصادی باید در فضای کسب و کار تنفس کنند تا بتوانند برخی از ایده های و شکل ها از کنش اقتصادی را عملیاتی کنند. این یافته با یافته های ساکسینان^۱ (۱۹۹۴) در مطالعه ای به نام مزیت منطقه ای: فرهنگ و رقابت در منطقه سیلیکون ولی و روت ۱۲۸ همسو است (ساکسینان، ۱۹۹۴ به نقل از سوئد برگ، ۱۳۹۵: ۶۸-۱۶۷) زیرا تأکید ساکسینان بر فضای مناطق مورد مطالعه است نه کارآفرینی فردی. در شکل گیری " فضای کارآفرینانه" تنها عقل محاسبه گر کنشگر اقتصادی دخیل نیست، بلکه تاریخ یک منطقه در قالب گروه های پیشگام در یک حوزه، صنعت و اشکال خاصی از کنش اقتصادی و همچنین داشتن تجارب عینی مانند مداخله، مشارکت و مواجهه با اشکال خاصی از کنش اقتصادی، لازمه کنشگری اقتصادی است. کنشگر اقتصادی در تصمیم و اقدام به کنش اقتصادی نه تنها تطابق با شرایط اقلیمی همچنین تناسب با شرایط اجتماعی مانند اتخاذ رویه تجارت کوچروی متناسب با شرایط زیست اجتماعی مشتریان اتخاذ می کند. بنابراین " فضای کنش اقتصادی" بر خلاف مفروضات اقتصاد نئوکلاسیک بر انسان به تمام معنا، چرتکه انداز محاسبه گر، سامان نیافته است. مقوله اصلی " ابهام تعارض آمیز" نشان می دهد که فضای کنش اقتصادی با پدیده های مانند «ابهام در مناسبات»، «ابهام در مدیریت» و «روابط تنش آمیز» مواجه است. مقوله ابهام تعارض آمیز نشان می دهد که صرف منفعت غایت کنش اقتصادی نیست؛ چرا که محاسبه صرف منافع می تواند ابهام در مناسبات و مدیریت به حداقل برساند. این مقوله و اجزاء سامان دهنده آن نشان می دهند، فضای مدیریت در بنگاه های اقتصادی و حوزه کنش اقتصادی عجین با مسائل اجتماعی و فرهنگی و برخی ملاحظات و معیارهای است که با عقلانیت بیشه ساز سود و منفعت در اقتصاد همسویی ندارند. یافته دیگر این پژوهش نشان می دهد که کنش اقتصاد در " فضای فرهنگی" تنیده شده است، به این صورت که مطابق با نظریه دی ماجیو، فرهنگ می تواند با « باورهای نا مساعد» مانع برخی از فعالیت های اقتصادی و همچنین هدایت سرمایه ها به سمت سرمایه گذاری غیر مولد می تواند در مسیر کنش اقتصادی در اشکال خاصی مانع ایجاد کند. این یافته با یافته های دکویچ (۲۰۰۳) مبنی بر کارکردی چندگانه فرهنگ در کنش اقتصادی همسو است. تنیدگی فرهنگی به مثابه یک مقوله به باورهای فرهنگی، سرمایه گذاری غیر مولد و کار به مثابه هویت ارجاع دارد. تنیدگی فرهنگی، نقطه مقابل فک شدگی کنش اقتصادی در علم اقتصاد است، تفسیر کار به مثابه هویت حاکی از حضور و اثر گذاری غیر اقتصادی ترین مقوله ها و عناصر بر کنش اقتصادی است. یک از مقولات که تنیدگی کنش اقتصادی در فضای فرهنگی نشان می دهد مفهوم « کار به مثابه هویت» است؛ تلقی کار به مثابه هویت نشان می دهد که برخی از کنشگران اقتصاد با تلقی هویتی- اعتقادی از حرفه خود در عمل منفعت اقتصادی را به حاشیه کنش اقتصادی خود سوق داده و در حرفه خود در جستجوی یک معنای « فرا اقتصادی» هستند. این یافته های با استدلال های وبر در اقتصاد و جامعه (۱۳۷۴) که نشان می دهد جهت گیری اقتصادی می تواند هم از سنت وهم از ضرورت ناشی شود، همسو است. همچنین مقوله " محاسبه گری اخلاق مدارانه" که دقیقاً در تعارض با مفروضاتی است که عقلانیت ابزاری و منفعت گرایی محض را بر کنش اقتصادی حاکم مطلق می دانند در سطح عینی تری مانند خودمرکزی مادی، خودمرکزی معنوی، اخلاق مداری، مردممداری، دینداری و دگر خواهی، سامان یافته است. این مقوله نشان می دهد که کنش اقتصادی حتی در بعد محاسبه گری و منفعت طلبی، عجین با ارزش

^۱. Saxenian

های اجتماعی و اخلاقی است. موضوع منفعت و محاسبه گری فک شده از اجتماع در کنش اقتصادی جایگاهی ندارد و منفعت خواهی و منفعت طلبی را بایستی به مثابه پدیده ای حک شده در اجتماع و فرهنگ تحلیل نمود. دگر خواهی، اخلاق مداری و سایر کدهای مشابه، مفروضه فایده باوری تحلیل های اقتصادی را به چالش می کشد. از سویی دیگر مقوله "فضای اجتماعی" نشان می دهد که کنش اقتصادی چگونه از سرمایه اجتماعی تأثیر می پذیرد. چگونه در قالب "برادری قبیله ای" سرمایه اجتماعی را به حصر می کشاند و چگونه از طریق "خودی کردن غریبه" در قالب جشن ها، مهمانی های خانوادگی در محیط کار، ازدواج درون گروهی در بین اعضای بنگاه و تبدیل بنگاه به خانواده گسترده، شکل های جدیدی از سرمایه اجتماعی می آفریند. همچنین می توان شاهد سرمایه سوزی سرمایه اجتماعی از مسیر کنش اقتصادی، در قالب مفهوم "غریبه کردن خودی ها" از طریق خیانت در روابط زن و شوهر، به هم خوردن شرایط شراکت اعضای فامیل بود. مفهوم فضای اجتماعی نشان می دهد که کنش اقتصادی وفق رویکرد حک شدگی اجتماعی، علاوه بر تأثیر پذیری از فضای اجتماعی و شبکه ها در برخی از شرایط از طریق مجموع روابطی که حول کنش اقتصادی شکل می گیرد می تواند سازنده و یا فرساینده سرمایه اجتماعی باشد. بنابراین «عشق» و «خیانت» علیرغم این که پدیده هایی اقتصادی نیستند اما بر کنش اقتصادی تأثیر گذار هستند. هرچند در آغاز با ملاحظیات اقتصادی شروع شده اند اما در گام های بعدی می تواند برای کنش اقتصادی پیامدهای متنوعی از تعطیلی، انحراف از مسیر و... داشته باشند. این یافته ها مشابه با استدلال وبر (۱۳۷۴) دال بر تأثیر پدیده های غیر اقتصادی مانند جنگ بر کنش های اقتصادی است. عقل منفعت اندیش و محاسبه گر در اقتصاد کلاسیک را در مواجهه با یکی دیگر از مفاهیم این مطالعه می توان به چالش کشید و آن مقوله "اقتصاد جنسیتی" است که با مقولات سطح پایین تری مانند "زنانه شدن اقتصاد" و "اقتصاد تبعیض" سامان یافته است. زنانه شدن اقتصاد در برگزیده کدهای اولیه ای مانند افول الگوی مرد نان آور، رهایی از هژمونی کار مردانه، عواطف زنانه و... است و اقتصاد تبعیض شامل مفاهیمی مانند نامرئی بودن زنان، کلیشه های جنسیتی، غیر مهم دانستن زنان و نگاه جنسیتی است. این مقوله نه تنها نقدی بر مولفه های مردانه در فهم کنش اقتصادی است بلکه نشان دهنده آن است که برای زنان احساس آزادی و رهایی از محیط کار مردانه می تواند محرکی برای کنش اقتصادی باشد. این یافته با یافته محوری منصوریان راوند و دیگران (۱۴۰۱) مبنی بر "ساخت جنسیتی اشتغال" همسو است. پیوند کنش اقتصادی با جنسیت بیش از همه موارد نشان می دهد که اقتصاد و کنش اقتصادی محاسبه گری صرف نیست بلکه مولفه های فرا اقتصادی بر این حوزه تأثیر گذار هستند. همچنین مقوله "فضای بوروکراسی" نشان می دهد که فضای سازمانی و اداری نیز به مثابه یک حوزه غیر اقتصادی بر کنش اقتصاد تأثیر گذار است، حک شدگی نهادی و سیاسی از حیث نظری تبیین کننده این مقوله با ابعاد دولت حامی و دولت مانع هستند. مقوله "کنش نزدیکان" نشان می دهد که کنش اقتصادی در تعامل متقابل با روابط نزدیک است و این روابط برای کنشگر اقتصادی می توانند همزمان آثار متناقضی مانند حسادت و حمایت داشته باشند و مقوله جهان دور بیانگر ارتباطی است که کنشگر اقتصادی از طریق رسانه های اجتماعی با مشتریان، سایر کنشگران اقتصادی برقرار می کند این جهان برای کنشگران اقتصادی فراهم کننده اطلاعات از سلیقه مشتری، بازار، قیمت و... از جهت دیگر فرصتی برای شناسایی و ارتباط با مشتری و در نهایت مبادله است که با گزاره های نظری گرانووتر پیرامون پیوندهای سست و قوی همسو است (گرانووتر، ۱۹۸۵). در نهایت با عنایت به مقولات برساخته شده می توان چنین استدلال نمود که کنش اقتصادی را می توان با مفهوم محوری «تئیده در فرا اقتصادها» تحلیل نمود.

با این وصف تفسیر قانع کننده از کنش اقتصادی در ارتباط با نظم اجتماعی، مستلزم تحلیل های دقیق از ساخت یافتن کنش های اقتصادی در چهارچوب نظام اجتماعی با لحاظ کردن سطوح و لایه های متنوع آن در پیچیده ترین شکل ممکن است. فهم کنش اقتصادی از منظر جامعه شناسی اقتصاد با ملحوظ نمودن رویکرد حک شدگی در اشکال مختلف آن مانع از آن خواهد شد که

فهم کنش اقتصادی ذیل وضعیت هژمونیک گزاره های نظری اقتصاد کلاسیک در مفهوم منفعت حسابگرانه خلاصه شود. سن با طرح مفهوم عقلانیت معطوف به تعهد این عقلانیت منفعت گرای اقتصادی را نقد می کند (اسلیتر و تونکیس، ۱۳۹۴: ۱۰۳-۱۰۲). یافته های این مطالعه یادآوری عصیان آرام اما بنیادین دورکیم، بر علیه مفهوم و جایگاه فرد در نظریه لیبرال فایده باور است او جامعه را یک نظم اخلاقی می دانست نه یک نظم اقتصادی (دورکیم، ۱۳۸۱). شاید از این منظر بتوان جامعه شناسی اقتصادی و تکاپوی آن در تحلیل کنش اقتصادی تکاپویی از این دست تلقی نمود. وبر در این زمینه معتقد بود که کنش اقتصادی عقلانی از ابتدای ظهورش، تا حد زیادی توسط اتفاقات و کنش های غیر اقتصادی و یا تحت فشار ضرورت های حاصل از محدودیت در منابع، شکل گرفته است (وبر، ۱۳۷۴). با این وصف می توان این گونه استدلال نمود که آن چه امروزه کنش اقتصادی نامیده می شود اگر چه غالباً در جهت سود آوری اقتصادی بوده است؛ اما یک نکته مهم آن است که هرچند بیشینه سازی سود هم در کنش اقتصادی مهم باشد اما تنها عامل ایجاد، ثبیت و تداوم کنش اقتصادی نیست حتی اگر در آغاز جهت گیری های فرا اقتصادی، در کنش اقتصادی به طور واضح مطرح نشوند اما در فرایند کنش اقتصادی مولفه های متنوع اجتماعی و فرهنگی و سیاسی، شبکه های اجتماعی بر کنش اقتصادی اثر می گذارند، هرچند که برخی از یافته های این فراترکیب مانند اقتصادی دیگری نشان می دهند در برخی شرایط مولفه های غیر اقتصاد محرک و موجد کنش اقتصادی هستند. در نهایت با عنایت به مقوله هسته ای یا تم فراگیر این مقاله "تنیده در فرا اقتصادها" می توان استدلال نمود که کنش اقتصادی دارای ساخت و سرشتی اجتماعی است.

منابع

- اباذری، یوسفعلی و حمید رضا، پرنیان (۱۳۹۴). *استقرار آموزشی مکتب نیاوران، تاریخچه ایجاد نهادهای دولتی آموزش مدیریت و اقتصاد بازار آزاد*. مطالعات جامعه شناسی، ۲۲(۲)، ۶-۱۵۱.
- اکبری، یونس (۱۴۰۰). *ساخت عادتواره اقتصادی در میدان روستایی؛ مطالعه موردی مناطق روستایی شهرستان گیلانغرب*. توسعه محلی، ۱۳، ۱۹۷-۲۲۱.
- بنی فاطمه، حسین؛ محمدی تلوار، ستار و نوذری، حمزه (۱۳۹۶). *بازسازی معنایی نقش و جایگاه زنان در های اقتصادی خانوادگی کوچک و متوسط (مطالعه موردی: بنگاه های اقتصادی خانوادگی شهر تهران)*. زن در توسعه و سیاست، ۱۵(۴)، ۴۹۹-۵۲۱.
- بنی فاطمه، حسین؛ نوذری، حمزه و محمدی تلوار، ستار (۱۳۹۶). *بررسی جامعه شناختی چالش های رشد و توسعه بنگاه های اقتصادی خانوادگی در ایران (مورد مطالعه: بنگاه های اقتصادی کوچک و متوسط شهر تهران)*. دوفصلنامه جامعه شناسی اقتصادی و توسعه، ۶(۳)، ۱-۳۴.
- پولانی، کارل (۱۳۹۹). *دگرگونی بزرگ: خاستگاه های سیاسی و اقتصادی روزگار ما*، ترجمه محمد مالجو، تهران: نشر شیرازه.
- خسروی ترازک، شریف و طالبی، ابوتراب (۱۴۰۰). *زمینه های فرهنگی کنش اقتصادی شهروندان کرمانشاهی در حوزه رفاه اجتماعی*. فصلنامه علمی برنامه ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، ۱۲(۱)، ۴۹-۱۱۰.
- خسروی ترازک، شریف؛ طالبی، ابوتراب و انتظاری، علی (۱۴۰۰). *زمینه فرهنگی کنش اقتصادی: مورد مطالعه استان کرمانشاه*. فصلنامه توسعه اجتماعی، ۱۵(۲)، ۱۳۵-۱۷۲.
- دوپویی، فرانسیس (۱۳۸۵). *انسان شناسی اقتصادی*. ترجمه محدثه محب حسینی، تهران: نشر علم.
- دورکیم، امیل (۱۳۸۱). *در باره ی تقسیم کار اجتماعی*. ترجمه باقر پرهام، تهران: نشر مرکز.
- دورکیم، امیل (۱۳۸۳). *قواعد روش جامعه شناسی*. ترجمه علیمحمد کاردان، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- راغفر، حسین و شفیع، زینب (۱۳۹۹). *خانواده، دوستان، غریبه ها؛ مطالعه کیفی شبکه سازی زنان در حوزه صنایع دستی مدرن*. فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران، ۱۳(۱)، ۹۷-۱۳۰.
- سعیدی، علی اصغر (۱۳۹۶). *تحلیل تاریخی روایت ها از کنش اقتصادی در ایران*. پژوهش های انسان شناسی، ۷(۲)، ۷-۲۳.

- شفیعی، زینب (۱۴۰۱). برای عشق، پول یا هر دو؟ مطالعه کیفی منفعت طلبی زنانه در پارادایم جامعه‌شناسی اقتصادی جدید. مطالعات جامعه‌شناختی، ۲۹(۱)، ۲۲۷-۲۶۸.
- صادقی فسائی، سهیلا؛ سعیدی، علی اصغر و شفییعی، زینب (۱۳۹۷). بازگشت به خانه: مطالعه کیفی خوداشتغالی و کنش کارآفرینانه زنان فارغ‌التحصیل دانشگاهی. برنامه ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، ۳۴، ۶۳-۹۴.
- عبداللهی، عادل؛ رستمعلی زاده، ولی الله و قانع، بشیر (۱۳۹۵). زمینه‌های اجتماعی فرهنگی کنش‌های اقتصادی در میان زنان و پیامدهای آن. مطالعات جامعه‌شناختی، ۲۳(۱)، ۱۲۳-۱۴۱.
- علی نژاد، منوچهر و موسوی، سیده زینب (۱۴۰۰). مطالعه‌ی رفتار کارآفرینانه زنان در یزد: از ساختارهای تحمیلی خود اشتغالی تا باز تعریف اجتماعی منتهی به آفرینشگری موقعیت. مطالعات راهبردی زنان، ۲۳(۹۲)، صص ۱۵۳-۱۷۲.
- علی نژاد، منوچهر و سعیدی، علی اصغر (۱۳۹۷). تحلیل جامعه‌شناختی بر نقش کارآفرینانه آذری زبان‌های تهران با تأکید بر دریانی‌ها. جامعه‌شناسی اقتصادی توسعه، ۷(۲)، ۹۱-۱۲۴.
- علینژاد، منوچهر، سعیدی، علی اصغر و بیرجندی چارطاقی، فاطمه (۱۳۹۸). واکاوی تبارگرایانه بنگاه‌های خانوادگی موفق در ایران (با تأکید بر شیرینی‌فروشی حاج خلیفه در یزد)، مطالعات جامعه‌شناختی، ش ۲، صص ۲۹۲-۲۷۳.
- علینژاد، منوچهر و نصرتی، روح الله (۱۳۹۶). حکم‌شدگی کنش اقتصادی: مطالعه الگوی کنش اقتصادی دریانی‌های آذری زبان. مطالعات جامعه‌شناختی، ۲۴(۲)، ۴۳۵-۴۵۸.
- کرایب، یان (۱۳۸۵). نظریه اجتماعی مدرن از پارسونز تا هابرماس. ترجمه عباس مخبر، تهران: آگاه.
- محدثی گیلویی، حسن، سمندی زاده شوشتری، زهر (۱۳۹۹). پیوند کنش اقتصادی و هویت دینی قومی صابئین: مورد زرگران و میناکاران صابئی در اهواز، مجله مطالعات اجتماعی ایران، ۱۱۴(۳)، ۱۰۳-۱۱۹.
- مرشدی، ابوالفضل و علینژاد، منوچهر (۱۳۹۸). اخلاق اقتصادی یزدی‌ها: سازگاری فعالانه. مجله مطالعات اجتماعی، ۱۱۳(۴)، ۱۱۱-۱۳۷.
- منصوریان راوندی، فاطمه؛ نیکخواه قمصری؛ گنجی، محمد و باستانی، سوسن (۱۴۰۱). برساخت جنسیت در فضای کسب و کار (واکاوی تجارب دانش‌آموختگان شاغل در شهر تهران). زن و توسعه در سیاست، ۲۰(۲)، صص ۱۸۳-۲۰۷.
- نوذری، حمزه (۱۳۹۹). مسأله کنش اقتصادی: امکان بدیل جامعه‌شناختی در مواجهه با نظریه انتخاب عقلانی. فصلنامه علوم اجتماعی، ۲۷(۹۱)، ۲۲۲-۱۹۵.
- ویر، ماکس (۱۳۷۴). اخلاق پروتستان و روحیه سرمایه‌داری. ترجمه عبدالمعبود انصاری، تهران: انتشارات سمت.
- ویر، ماکس (۱۳۷۴). اقتصاد و جامعه، ترجمه عباس منوچهری، مهرداد ترابی نژاد و مصطفی عماد زاده، تهران: انتشارات مولی.
- ویر، ماکس (۱۴۰۰). دین، قدرت، جامعه، ترجمه احمد تدین، تهران: انتشارات هر مس.
- Abazari, Yusuf Ali and Hamid Reza, Parnian (2014). The educational establishment of Niavaranschool, the history of the establishment of government institutions for the education of management and free market economy. Sociological Studies, 22(2), 6-151. (in Persian)
- Abdullahi, Adel; Rostamalizadeh, Wali Allah and Qane, Bashir (2015). Socio-cultural contexts of economic activities among women and its consequences. Sociological Studies, 23(1), 123-141. (in Persian)
- Akbari, Yunus (1400). The construction of economic habits in the rural field; a case study of the rural areas of Gilangreb city. Local development, 13 (1), 197-221. (in Persian)
- Alinejad, Manouchehr and Mousavi, Sayeda Zeinab (1400). The study of women's entrepreneurial behavior in Yazd: from self-employment imposed structures to social - - redefinition leading to situation creation. Women's Strategic Studies, 23(92), pp. 153-172. (in Persian)
- Alinejad, Manouchehr and Saidi, Ali Asghar (2017). Sociological analysis on the entrepreneurial role of Azeri languages in Tehran with an emphasis on seafarers. Economic Sociology of Development, 7(2), 91-124. (in Persian)
- Alinjad, Manochez and Nosrati, Ruhollah (2016). Imprinting of economic action: a study of the pattern of economic action of Azeri Dryanis. Sociological Studies, 24(2), 435-458. (in Persian)

- Alinjad, Manouchehr, Saeedi, Ali Asghar and Birjundi Chartaghi, Fatemeh (2018). A genealogical analysis of successful family businesses in Iran (with an emphasis on Haj Khalifa's sweet shop in Yazd), *Sociological Studies*, vol. 2, pp. 273-292. (in Persian)
- Atkins S, Lewin S, Smith H, Engel M, Fretheim A, Volmink J. (2008). Conducting a meta-ethnography of qualitative literature: lessons learnt. *BMC Med Res Methodol*; 8:21
- Bani Fatimah, Hossein; Mohammadi Talwar, Satar and Nowzari, Hamzah (2016). Reconstructing the meaning of the role and position of women in the economic doors of small and medium families (case study: family economic enterprises in Tehran). *Women in Development and Politics*, 15(4), pp. 521-499. (in Persian)
- Bani Fatimah, Hossein; Nowzari, Hamza and Mohammadi Talwar, Satar (2016). Sociological study of the challenges of growth and development of family businesses in Iran (case study: small and medium businesses in Tehran). *Economic Sociology and Development Quarterly*, 6(3), 1-34. (in Persian)
- Khosravi Tarazak, Sharif and Talebi, Abu Tarab (1400). Cultural contexts of economic activity of Kermanshahi citizens in the field of social welfare. *Scientific Quarterly Journal of Welfare Planning and Social Development*, 12(49), 69-110. (in Persian)
- Khosravi Tarazak, Sharif; Talebi, Abu Torab and Inteziri, Ali (1400). Cultural context of economic action: the case study of Kermanshah province. *Social Development Quarterly*, 15(2), 135-172. (in Persian)
- Mansourian Ravandi, Fatima; Nikkhah Qomsari; Ganji, Mohammad and Bastani, Sosan (1401). Constructing gender in the business environment (studying the experiences of graduates working in Tehran). *Women and Development in Politics*, 20 (2), pp. 183-207. (in Persian)
- Mohaddisi Giloi, Hassan, Samandizade Shoushtari, Zahra (2019). The link between economic activity and ethnic religious identity of the Sabeans: the case of Sabean goldsmiths and enamellers in Ahvaz, *Iranian Journal of Social Studies*. 14(3), 103-119. (in Persian)
- Morshidi, Abolfazl and Alinjad, Manouchehr (2018). Economic ethics of Yazidis: active adaptation. *Journal of Social Studies*, 13(4), 111-137. (in Persian)
- Nowzari, Hamzah (2019). The problem of economic action: the possibility of a sociological alternative in the face of rational choice theory. *Social Science Quarterly*, 27(91), 195-222. (in Persian)
- Raghofer, Hossein and Shafiei, Zainab (2019). family, friends, strangers; A qualitative study of women's networking in the field of modern handicrafts. *Iranian Cultural Research Quarterly*, 13(1), 130-97. (in Persian)
- Sadeghi Fasai, Soheila; Saidi, Ali Asghar and Shafiei, Zainab (2017). Returning home": a qualitative study of self-employment and entrepreneurial action of female university graduates. *Welfare Planning and Social Development*, 34, 63-94. (in Persian)
- Saidi, Ali Asghar (2016). Historical analysis of narratives of economic action in Iran. *Anthropological Studies*, 7(2), 7-23. (in Persian)
- Shafii, Zainab (1401). For love, money or both? A qualitative study of female utilitarianism in the paradigm of new economic sociology. *Sociological Studies*, 29(1), 227-268. (in Persian)
- Solano ,GiacomoY, Schutjens, Veronique * Rath, and Jan (2022) Multifocality and opportunity structure: towards a mixed embeddedness model for transnational migrant entrepreneurship. *Comparative Migration Studies*. 10:3. <https://doi.org/10.1186/s40878-021-00270-0>
- Zimmer, Lela (2006) Qualitive meta-synthesis: A question of dialoguing with texts, *Journal of Advanced Nursing*. Vol 3,p 311-318.